

Srečo Dragoš (ur.) (2019)

Enostavna ideja: univerzalni temeljni dohodek

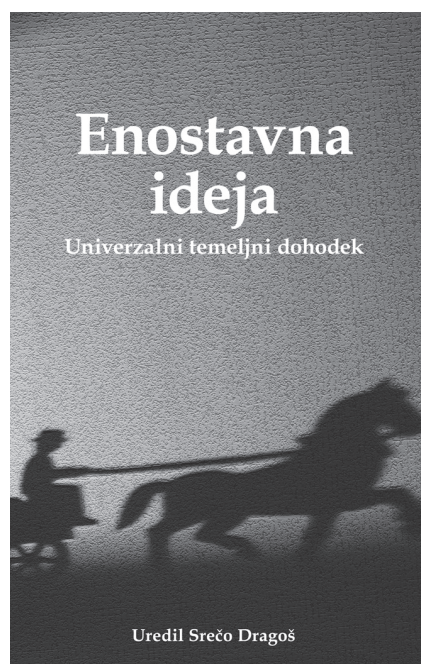
Ljubljana: Fakulteta za socialno delo. 228 strani.

ISBN 978-961-6569-72-9

Ko so urednik ter avtorice in avtorji prispevkov 19. decembra 2019 predstavljali zbornik *Enostavna ideja: univerzalni temeljni dohodek*, se je – takrat še po Kitajskem – širil virus covid-19. Virus, ki je kmalu eksplodiral v epidemijo in nato pandemijo. V kontekstu ukrepov za zajezitev širjenja virusa so se – nenadoma, za avtorice in avtorje prispevkov pa gotovo ne nepričakovano – na raznih koncih sveta in tudi Sloveniji pojavili predlogi, da bi med ukrepi uporabili zamisel univerzalnega temeljnega dohodka. Preprost in učinkovit krizni ukrep, ki bi presekal gordijski vozle »nepreglednosti in zapletenosti sistema socialnih transferjev«, kot je zapisal tudi Srečo Dragoš v tem zborniku.

Kmalu so se sicer razgalile vse nejasnosti, nerazumevanja, manipulativni vidiki uporabe izraza univerzalni temeljni dohodek (UTD). Enkratna socialna pomoč, omejena na dva meseca trajanja razglašene pandemije, pač ni UTD. Vsekakor pa se je odprlo področje za bolj ali manj plodne razprave o tej preprosti ideji.

Spomnim se, da sem v knjigi dr. Veljka Rusa *Socialna država in družba blaginje* leta 1990 prvič zasledil pojem temeljni državljanski dohodek (TDD). Takrat se mi je zamisel o TDD zdela nekakšen prežitek iz časov, ki so pač minili. Kmalu smo se ukvarjali s posledicami »divjega kapitalizma« in privatizacije čim več virov in sem na zamisel o TDD pozabil. Ko so se pred desetletjem začeli ponovno pojavljati zapisi o – zdaj poimenovanem kot – univerzalnem temeljnem dohodku, se zanje sprva nisem kaj prida zmenil, saj se mi je zdelo, da zamisel nima možnosti v kontekstu neoliberalnega kapitalizma, katerega ideologija je – tako je bilo videti – hegemonizirala mišljenje tihe in glasne večine državljanov in tudi strokovnjakov. Nekateri, recimo Valerija Korošec, Igor Pribac, Srečo Dragoš, so vztrajali in leta 2019 objavili zbornik prispevkov, ki z več vidikov osvetlijo in opredelijo zamisel o UTD.

Ko sem se lotil branja zbornika, sem se spomnil dogodka na predavanjih na takratni Višji šoli za socialne delavce skoraj natanko štirideset let prej, pozimi leta 1979. Pri profesorju Francu Stopajniku smo v okviru vaj ali seminarja pri predmetu Sociologija prebrali in razpravljali o takrat objavljeni knjigi *Smeri razvoja socialističnega samoupravljanja* Edvarda Kardelja. Mimogrede, več let pozneje, jeseni 2005, je na simpoziju v Dubrovniku Lena Dominelli razlagala, da so v sedemdesetih letih tisti, ki so se v Združenem kraljestvu imeli za radikalne socialne delavke/ce, brali tudi omenjeno knjigo. No, na vajah pri Sociologiji je profesor Stopajnik razlagal tisto klasično postavko komunistične zamisli: »Vsak po svojih zmožnostih, vsakomur po njegovih potrebah«. Lepo zveneča krilatica, vendar brez dvoma neuresničljiva, torej utopija, sem si mislil takrat. Kot študent sem profesorju postavil vprašanje: »Ali to pomeni, da bo tudi javni potniški promet v Ljubljani brezplačen?« in je odgovoril: »Da.«. Jaz sem izstrelil naslednje vprašanje: »Ja, potem se bodo ljudje pa kar naprej vozili z mestnimi avtobusi?« Njegov odgovor me je presenetil, čeprav je bil kajpak popolnoma logičen: »Zakaj bi se kar naprej vozili? Vozili se bodo toliko, kolikor bodo potrebovali.« Takrat sem pač utihnil in si mislil svoje, karkoli že. Ni mi namreč šlo v glavo, da bi nekaj lahko bilo brezplačno, na voljo vsem. Takrat kajpak nisem dojemal, da javna storitev, na voljo vsem, ni »brezplačna«, temveč je financirana iz davkov. Vendar mi odgovor ni šel iz glave in sem ga poskušal osvetliti s čim več koncev. Kar nekaj časa sem potreboval, da sem dojel, da se tudi sam ne vozim »kar naprej« z ljubljanskimi mestnimi avtobusi, čeprav so zame tako rekoč brezplačni. Ko sem namreč kupil mesečno študentsko vozovnico, so postali prevozi »brezplačni«, pa se kljub temu nisem začel po cele dneve prevažati po Ljubljani gor in dol.

Seveda so vam povezave z zamislijo o UTD popolnoma razvidne, ne? Vprašanje »utopičnosti«. Nato vprašanje »psiholoških vidikov« vpeljave UTD. Kako bomo dojemali UTD? Nato vprašanja posledic in učinkov vpeljave UTD. Bodo zdaj, kot očitno še vedno menijo nekateri, »vsi ostali doma in živeli od UTD«? Pred vsemi pa vprašanje realne možnosti vpeljave UTD: si to lahko privoščimo? Na vsa ta in še mnoga druga vprašanja odgovarjajo prispevki v zborniku, ki ga je uredil Srečo Dragoš.

Začnimo z vprašanjem, ali si vpeljavo UTD lahko privoščimo. Gotovo med najbolj kompetentnimi za dajanje tega odgovora so ekonomisti. Zato ne preseneča, da je prvi prispevek v zborniku napisal eden vodilnih slovenskih ekonomistov, Jože Mencinger, naslov je »Prihodkovna stran UTD v EU in EMU«. Če se po prebranem zazdi, da, kot sklene avtor sam: »Izračuni prerazporeditve, ki so potrebni tudi v ‚vitki‘ federaciji in fiskalni uniji, kažejo, da je UTD na evropski ravni za zdaj iluzija,« (str. 25) in se že namenimo odložiti zbornik kot primerek lepe, da ne rečem populistične utopije, sledi prispevek Sreča Dragoša z naslovom »Zakaj je UTD izvedljiv in nujen«. V redu, bomo prebrali še nasprotne argumente, si lahko rečemo.

A kmalu se pokaže, da ne gre za nasprotne argumente, temveč za dopolnitev. To Srečo Dragoš temeljito popiše, tu le na kratko kot poenostavljen povzetek: če o UTD (v kateremkoli hipotetičnem znesku že) razmišljamo kot o nečem zraven, nečem dodatnem, dodatnem »strošku«, se res kaže kot »za zdaj iluzija«. Če pa začnemo o UTD misliti kot o osnovi, izhodišču, prihodku/sredstvih, ki jih ima

na voljo katerikoli (lahko pa tudi določeni, torej določena kategorija, skupina) državljan (recimo) Slovenije, temu pa se nato dodajajo, nadgrajujejo drugi prihodki, postane zamisel vzdržna. Ni več iluzija ali utopija, temveč utopika. Razliko med pojmom avtorji pojasnijo, tu le poenostavljeno: utopija je neuresničljiva nova zamisel, utopika je uresničljiva nova zamisel, ki pa ni uresničena zaradi najrazličnejših razlogov. Tudi o razlogih, zakaj določena ideja ni uresničena, čeprav menimo, da je dobra, Srečo Dragoš in drugi avtorji veliko razpravljajo. Spomnimo se brezplačnega mestnega potniškega prometa. Zamisel vsaj v Sloveniji ni uresničena. Mislim, da je Alenka Bratušek ponujala to zamisel za vse uporabnike mestnega potniškega prometa v Mariboru. Ali pa kdo drug za upokoјence in podobno ... Pa bi mogoče – predpostavljam – rešili še kakšne druge težave, povezane z onesnaževanjem, gnečo in podobnim zaradi ne/uporabe javnega potniškega prometa in uporabe individualnih prevoznih sredstev.

Enako velja za UTD. Razrešili bi množico drugih težav: nepreglednosti, vprašanј pravičnosti, učinkovitosti, hitrosti odziva ipd. Tudi to se je pokazalo ob ukrepih za urejanje posledic pandemije: obstoječi mehanizmi socialnih transferjev in drugih utečenih oblik so se pokazali za prepočasne in neučinkovite. Zato je vlada – celo z izrazom UTD – sprejela (sicer krizne) ukrepe (in jih kmalu tudi ukinila, ko je razglasila, da je krize konec), ki so vsaj v nekaterih vidikih upoštevali zamisel o UTD. Vendar res zgolj v nekaterih. Zato moramo zamisel o UTD umestiti v kontekst.

Najceloviteje umešča zamisel o UTD v kontekst Srečo Dragoš kot urednik in avtor uvoda in nato nosilnega prispevka »Zakaj je UTD izvedljiv in nujen«, v katerem s svojo prislovično natančnostjo, doslednostjo in neomajnostjo razgali ideologije nasprotovanja, torej zablode, zavajanja in napačne razlage koncepta UTD, nato pa poda še argumente in dokazila o »izvedljivosti in nujnosti« vpeljave UTD. Kdaj, če ne zdaj? In zakaj ne takoj?

Hkrati je zbornik lep primer socialnega dela kot samostojne družboslovne akademske discipline, ki prikaže prispevek socialnega dela k obravnavani tematiki, ki jo kajpak lahko beremo predvsem kot razsežnost socialne politike. Drži, da Srečo Dragoš zapiše, sicer v oklepaju: »...(zlasti nas, sociologe)...« (str. 72), a kljub temu trdim, da v zborniku izhaja iz okvira, postulatov socialnega dela. Ustrezneje bi bilo, če bi napisal »zlasti nas, družboslovce«, saj tudi druge avtorice in avtorji prihajajo iz družboslovja in ne (zgolj) sociologije. Bo pač popravil v ponatisu.

Omenjeni nosilni prispevek ustrezno omogoči preostalim avtoricam in avtorjem, da se ukvarjajo s posameznim/konkretnim vidikom UTD, od UTD za posamezne/določene kategorije prebivalstva do posledic/vplivov UTD na javno zdravje. Po vrsti: najprej Tanja Renner in Ana Kralj o UTD kot o omogočanju izhodiščne samostojnosti v prispevku »Daj nam naš vsakdanji kruh ... za drugo bomo poskrbele same ...«. Izhajata iz zamisli o socialni državi, ki je dolžna poskrbeti za vse svoje državljane, če tega sami ne morejo. Tukaj socialna država z UTD izhodiščno omogoči državljanom, da poiščejo, kako poskrbeti sami zase, česar brez UTD, torej osnove, ne bi zmogli.

Nato Valerija Korošec, ki se tokrat – ob več drugih svojih člankih o UTD, objavljenih drugje – osredotoči ali omeji na otroški UTD. Predstavi, kot pove že

podnaslov prispevka: »scenarij in mikrosimulacija za Belgijo«. V nadaljevanju o blagodejnih vplivih UTD na trg dela piše Daniel Popović v prispevku »Vpliv UTD na trg dela in ideologijo dela«, o blagodejnih učinkih UTD na zdravje državljanov piše Nataša Dernovšček Hafner v prispevku »Prekarno delo in zdravje«. Na to se navezuje Miša Gams s prispevkom »Prekariat, potrošništvo in UTD«, Črt Poglajen se loti aplikativnega pristopa v prispevku »Kako uvesti UTD«, zbornik pa sklene Valerija Korošec s prispevkom »Lokalni UTD v Sloveniji«. Zdaj bi lahko v zbornik dodali še prispevek o UTD v izrednih razmerah za mlade, ki ga je marca 2020 predlagala Teja Jarc (2020) iz Sindikata Mladi plus. O UTD za mlade je Teja Jarc govorila že leta 2018 (Milanov, 2018).

Ostaja nekaj odprtih vprašanj. Recimo, kaj je bilo z eksperimentom v Kanadi iz leta 1974, ki je trajal štiri leta in je bil očitno nato končan brez nadaljevanja, torej brez vpeljave UTD vsaj v kraju Dauphin v Manitobi, kjer so ga izvajali in kjer so raziskovalci »poročali o vsesplošnem zadovoljstvu ljudi, zmanjšanju eksistenčnega strahu (v primerih bolezni, invalidnosti, ob pojavu nepredvidljivih ekonomskih težav), zmanjšanju števila hospitalizacij, poškodb in duševnih težav...«, za povrh pa po uvedbi UTD »niso odkrili velikih sprememb v delovnih navadah prejemnikov« (str. 67). Ne vemo, kaj so bili razlogi, da univerzalnega temeljnega dohodka tam potem niso uvedli kot trajen ukrep, pa čeprav na lokalni ravni, kot opisuje Valerija Korošec v zadnjem prispevku v zborniku.

In še ključno, tole je ne nazadnje eden od ciljev socialnega dela:

V eksperimentih z UTD je bilo ugotovljeno, da se izboljšuje blaginja prejemnikov. Zmanjšuje se revščina, hkrati pa se niža stopnja stresa, izboljšuje zdravje, mladostniki imajo več časa za izobraževanje, družine pa so s pridobitnim delom razbremenjene za 13 odstotkov. (Str. 67)

Govorimo o dejstvih, ne o domnevah in ugibanjih. Zato naj navedem ugotovitve University College London in nemškega Inštituta IAB, ki so raziskovali vplive in posledice leta 2015 uvedenega novega najnižjega zneska minimalne urne postavke v Nemčiji in ugotovili, »da uzakonitev minimalne plače ni zmanjšala zaposlenosti v Nemčiji«, je pa »povečala produktivnost« (STA, 2020). To je moč znanosti. Tudi moč socialnega dela kot znanstvene discipline.

Milko Poštrak

Viri

- Jarc, T. (2020). *Sindikat Mladi Plus*. RTV SLO. Datum predvajanja 20. marec 2020. Dosegljivo 15. 7. 2020 s <https://4d.rtv slo.si/arhiv/porocila/174680235>
- Milanov, T. (2018). Univerzalni temeljni dohodek: bi bili z njim res na boljšem? *Vestnik*, 27. 4. 2020. Dosegljivo 15. 7. 2020 s <https://vestnik.si/clanek/aktualno/univerzalni-temeljni-dohodek-bi-bili-z-njim-res-na-boljsem-718397/>
- STA (2020). Uvedba minimalne plače v Nemčiji povečala produktivnost. Objava 23. 2. 2020. Dosegljivo 15. 7. 2020 s <https://www.sta.si/2729354/vedba-minimalne-place-v-nemciji-povecala-produktivnost>